

„A CSEPERKEKALAP” K. Pap János színművei

VARGA ÉVA

1944 július 28-án egy nyugalmazott iskolaigazgató, K. Pap János halálhíréről tudósítanak a kaposvári napilapok.¹⁻² Rövid nekrológban emlékeznek meg az elhunyt színészi, irodalmi munkásságáról. Napjainkban már csak az idősebb generáció emlékezhet rá, azok, kiknek szórakozást, kikapcsolódást jelentett műveinek előadása, olvasása. A két világháború közti időszak ünnepelt, elismert írója – a műfajjal együtt, amit ápolt és képviselt – ekkor már kiment a divatból: a szórakoztatóipar modernebb válfajainak megjelenése, a közönség társadalmi átstrukturálódása lassan a feledés homályába rejti az akkori időköt. A mai fiatalság már azt is csak az irodalomtörténetből, művelődéstörténetből tudhatja meg, hogy milyen szerepe volt a népszínműnek a magyar drámairodalom fejlődésében. Megváltozott a tömegek élete, „...megváltozott a közönség ízlése, meg kellett változnia a népszínműnek is.”³ A népszínmű már a két háború közötti időszakban is csak mint érdekes múzeumi ereklye jelent meg olykor a színpadon.

Szerzőnk, ki a múlt század 80-as, 90-es éveiben első darabjaival a budapesti Népszínházban és a Krisztinavárosi Színkörben debütált – vidéki származása, valamint élehetlensége következtében – csak nyugdíjazása után, főként az 1920-as évek második felétől fejthette ki irodalmi tevékenységét. Megkésettisége, középszerű tehetsége s képessége okán neve nem kerülhetett a halhatatlan nagyságok közé, művei már nem juthattak a klasszikus darabok mellé, már csak azért sem, mert a produkciót már az újabb idők szele (politikai, társadalmi változások hatása) befolyásolta, újabb igények, műfajok mérették meg a tömegkultúra különböző termékeinek versenyében. Nem hagyott hátra ugyan halhatatlan irodalmi értékű műveket, de népszínművei és egyéb írásai éppen a maguk középszerűségében és giccses mivoltukban lehetőséget biztosítanak egyfajta tömegizlés megismeréséhez. Az értéktelen irodalom jóformán egyetlen értéke tudományos: az, hogy ennek az irodalomnak a története egyúttal a kultúra fogyasztóiról, az olvasókról – jelesül a vidéki felemelkedő (kispolgári, alkalmazotti, gazdag paraszti)⁴ rétegekről – mondhatja a legtöbbet. Hiszen K. Pap János színművei az ő kedvtelésük, szeretetük tárgyait képezték.

A irodalomtudomány szinte a legutóbbi időkig arisztokratikus lekicsinyléssel viseltetett a szórakoztató tömegirodalom iránt. (Holott, hogy az egyes társadalmi

rétegek igényeit és értékrendjét megismerhessük, az efféle „alantas” szerzőkkel, s a tömegkultúra vidéki jelenségeivel, érdekességeivel is foglalkoznunk kell. Végülis az értéktelenségnek ugyanúgy megvan a maga értékrendje, mint a valóságos értékeknek.) Így K. Pap János „szellemi öröksége” sem nyerhette el helyét a művelődéstörténetben. Jelen munka Kaposvár irodalmi életének „érdekes egyéniségét”⁵ és az általa közvetített „kultúrjavak” fogyasztói közegét kívánja bemutatni mintegy adósságtörlesztésképpen a halála óta eltelt 47 év hallgatása után.

I.

Szerzőnk és munkássága megismeréséhez bőséges forrásanyag áll rendelkezésünkre. Életrajzát különböző lexikonok, címtárak tartalmazzák.⁶ Művei nyomtatásban is megjelentek, egy részük Somogyban is hozzáférhető, az Országos Széchényi Könyvtárban pedig valamennyi megtalálható. A darabok fogadtatását a sajtó, kritika rezonálása következtében nyomon követhetjük, a színművek tartalmából pedig következtetni tudunk azokra a társadalmi rétegekre, melyekhez az író szólni kívánt.

Rendelkezésünkre áll még K. Pap János önéletrajzi munkája, a *Csurgói diák* is, mely egészen az 1900-as évek elejéig megy el, s az író sokoldalú megismerésére ad lehetőséget. A Csurgói diák nem pusztán önéletrajzi munka, sokkal inkább lehetne – ahogy azt a szerző is teszi – „korrajznak”⁷ nevezni, hiszen a műben a Pap család és K. Pap János életének története csak keretül szolgál ahhoz, hogy a korszak egy adott társadalmi állású és műveltségű embere miként látta az őt körülvevő világot: az akkor élt emberek szokásait, erkölcsait, a kor szellemi életét, társadalmi és politikai viszonyait. A könyv helytörténeti, családtörténeti adatokon túl bőséges művelődéstörténeti forrás a somogyi parasztlakó gazdálkodása, kulturáltsága vonatkozásában; a kutasi református elemi iskolában, a csurgói gimnáziumban és a tanítóképzőben, valamint az Országos Zene- és Színművészeti Akadémián elöltöltött tanulóveiről szóló fejezetek értékes iskolatörténeti adatokat tartalmaznak; színészi pályafutása során pedig olyan nagyságokkal került kapcsolatba mint Rákosi Jenő, Csiky Gergely, Evva Lajos, Paulay Ede, Ujházi Ede, Blaha Lujza, Tamássy József, Kassai Vidor, Pálmay Ilka stb. A magyar színház történet imént

felsorolt hírességeinek életközeli portréját rajzolta meg. Mint vidéki színész a vándortársulatok életének is hű tolmácsolója. Önéletrajzi művében elméleti kérdésekkel is foglalkozik, melyek között az egyik fő téma a régi, dalos népszínművek színpadról való kiszorulása. Életét e drámai műfaj feltámasztásának és ápolásának szenteli.

A másik nagy problémakör, ami foglalkoztatja, a magyarság jövője. A tanítói társadalom meg nem becsülésében látja a hibák okát. Ezt a kérdést is saját élete vetületeként, író ember módján fogalmazza meg: a magyarság továbblépésének akadályát „...a kevélységből eredő rangkórság és osztálygóg epidémiájá”-ban látja, „mely már annyira elfajult, hogy válaszfalakat emelt nemcsak a társadalmi osztályok közé, de nagy kárt okoz a tudomány, művészet, színmű és a szépirodalom terén is. Az embereket ugyanis nem tehetségük, munkájuk értékei alapján ítéli s becsüli meg, hanem származás, foglalkozás, főleg iskolai tanulmányai (bizonyítványaik, okleveleik) szerint.”⁸ Majd konkrétá téve fejti ki a továbbiakban, hogy mire gondol: „...az igazságtalan lenézés, lekicsinylés sok keserűséget és fájdalmat, kárt okoz a tanítói kar többezerfőnyi tagjának és nagy kárára van a nemzeti irodalomnak és kultúrának... A magyarság újjáéledése céljából a társadalom első feladata, hogy a tanítókat az egyenlő elbánás és megbecsülés által a mai, még mindig lenézett, s magával egyenlő rangúnak el nem ismert, nemzetépítő munkájában akadályozó helyzetéből kiemelje, s mint vele teljesen egyenrangú félt, mint az úri társadalom többi tagját, körébe fogadja. Végtelenül lehangoló s elszomorító, s a magyar kultúrára káros a társadalomnak ez az ósdi, igazságtalan, indokolatlan eljárása...”⁹ Az iménti gondolat különböző megközelítésekben, közéleti írásaiban és színművében is előkerül. Származásánál fogva érzékenyen reagál a társadalmi, szociális igazságtalanságokra is, de csak féligazságok megfogalmazására képes (hiszen lehetőségei is korlátozottak) a kor társadalmi-politikai atmoszférájában.

II.

Arra a kérdésre, hogy miként válik egy somogyi parasztfiú a múlt század végén a tömegkultúra, azon belül a szórakoztatóipar egyik képviselőjévé, K. Pap János életrajza ad magyarázatot.

K. Pap János 1861 január 2-án Somogy vármegye nagyatádi járásának egyik jelentősebb helységében, Kutason látta meg a napvilágot. (Később – az 1880-as években –, hogy magát az azonos nevű híres színésztől megkülönböztesse a K. (Kutasi) előnevet használta.) Édesapja, Pap Ferenc negyedtelkes, református parasztgazda volt.¹⁰ A család „elprédált” negyedtelkének visszaszerzéséért fáradozott, s ésszerű gazdálkodással, az állatállomány gyarapításával kívánta a család boldogulását előmozdítani. Tőrekvéseiben jó társra talált feleségében, *Vörös Erzsébetben*, aki jó módú kutasi parasztszülőktől származott.¹¹ Pap Já-

K. Pap János 1861–1944

nos szülei a Somogyban dívó egyke helyett több gyermeket neveltek. János második gyermeknek született. (Bátyja, Ferenc 1859-ben, öccse, József 1863-ban, majd húgai Erzsébet 1865-ben, Katalin 1868-ban születtek.) Mivel a kor mentalitása szerint csak annak volt becsülete, akinek földje volt, s lenézték a többgyermekes embert, a szülők a földbirtokszerzést választották.

Papék a kor szokványos paraszti életét éltek, de egyes, a szerző által ismertetett momentumok a család bizonyos fokú és minőségű kulturáltságáról tanúskodnak. K. Pap János buzgó vallásos nagyapjának mindennapi olvasmányai közé tartozott a Biblia, Szikszay György Keresztény tanítások című könyve, s a Rákóczi-kort idéző Bujdosók könyve című imakönyv, amelyben minden alkalomra volt imádság. Id. Pap Ferenc, mivel beszédében szeretett deák szavakat használni, valószínűleg az unokája több népszínművében szereplő latinos beszédű, fufangos, félművelt figurák prototípusa lehetett.¹² Fiát a kutasi református elemi iskolában taníttatta. Pap Ferencet a vásári ponyvairodalom különös, kalandos, rettenetes történeti is érdekelték, de igazán a verseket, nótákat, humoros elbeszéléseket szerette. A hallott dalokat, verseket egy külön füzetben összegyűjtötte. (Pl. Fejér László lovat

lopott; Gyöngyöm, Marikám el kell válnunk; az 1848–1867 közötti időszak dalai stb.)¹³ A tágabb családban az anyai nagybácsi, *Vörös György* volt az, aki az átlagos falusi kulturáltságot felülmúlta. 1861-ben lett huszár Bécsben, majd egész a káplárságig vitte. 1868-ban leszerelt, s mint világlátott ember tért haza. A faluban ő volt az első, aki újságot járatott, részt vett az olvasókör alapításában is. Rátermettsége folytán 32 éves korában a falu bírójának is megválasztották. Pap János a későbbiekben neki köszönhetette, hogy a csurgói gimnáziumban tanulhatott tovább.

Édesanyjától sokat hallott az 1848–49-es szabadságharcról, e szellemi útravalóból is táplálkozott későbbi munkássága során. 1848-at és a szabadságharc leverését K. Pap János több színműben is feldolgozta. (*Görgei, Az öreg huszár, Kossuth Lajos azt izente..., Áldozat, Fölvirad még valaha...* stb.) Itt jegyezzük meg, hogy apai nagybátyja, Pap József is Kossuth katonája volt.

Pap János már kisgyermek korában vonzódott a könyvekhez. A betűket a családban fellelhető egyetlen képes nyomtatványból, a Komáromi Kalendárium-ból ismerte meg. Végül is az abc-t bátyja nyolclevelű abc-jéből¹⁴ tanulta meg, mígnem 1866-ban édesapja a miki vásárról hozott, igazi, cífratáblás abc-s könyvvel örvendeztette meg, mely gyönyörű olvasmányokkal, versekkel volt tele. Mire 1867-ben iskolába ment, már az első osztály tudnivalóját ismerte. Már első tanítójának feltűnt Pap János szorgalma és gyors felfogóképessége, szüleinek a fiú további taníttatását ajánlotta. Az édesapa hallani sem akart róla; gyakran mondogatta azt, hogy a többi gyereket egynek a kedvéért sem teszi koldussá.

1868-ban tragikus esemény változtatta meg a család életét. Az édesapa gyilkosság áldozata lett.¹⁵ Nagy szomorúságot s mintegy 900 forintnyi adósságot hagyott maga után. A birtokot a fiatal özvegynek sikerült megtartania, az adóssággal terhelt féltelék nagy nehezen megmenekült az árveréstől.¹⁶ A gyerekek továbbra is jártak iskolába. 1868-tól az Eötvös-féle népi iskolai törvény értelmében már minden tantárgyat részletesen tanulhattak. János a történelmet és a földrajzot szerette legjobban. Ebben az időszakban ismerkedett meg Robison történetével. A könyv megragadta fantáziáját, s hatására minden Kutason fellelhető könyvet elolvasott. Titokban érlelődött benne a vágy: továbbtanulni a csurgói gimnáziumban.

III.

Vörös György, mivel lánytestvérének apai örökségét kiadta, lehetőséget biztosított a tehetséges Pap fiú taníttatásához is. Pap János 1874-ben kezdte meg csurgói tanulmányait, hamarosan osztálya legjobb tanulója lett. Szónoki, előadói, színészi tehetsége már gimnazista éveiben megmutatkozott, fogalmazáskészségével tanárait is meglepte. Megfelelő anyagi háttér hiányában házitánítóskodásból tartotta fenn magát, az iskolaalapító Sárközy István unokája mellett is instruk-

torkodott. A diákkori nélkülözések miatt korán hozzászokott a koplaláshoz, s életvitelében minden erőfeszítés nélkül megfélemlhetett a gimnázium nevelési elveinek, miszerint „Crescit sub pondere palma”, vagyis sanyarúság alatt fejlődik a jellem – mondták, a puritánság jellemnevelő hatását hangsúlyozva.¹⁷ Szépirodalmi próbálkozásai is erre az időszakra esnek, első verse a bujdosó Rákóczi fejedelemről szól.

Itt jegyezzük meg, hogy a Pap családban nemcsak Jánosnak, hanem öccsének, Józsefnek is voltak írói, költői hajlamai. József gyógyíthatatlan betegsége¹⁸ következtében a munkába menekült. A gazdálkodás mellett szenvedélyesen olvasott és tanult, az írással is megpróbálkozott. A kor divatja szerinti, egyszerű nem nagy igényű, bús (reménytelenségről, fájó lemondásról tanúskodó), népies hangú versei országos lapokban is (Ország Világ, Budapest) megjelentek, s halála után K. Pap János gondozásában és kiadásában valamennyi műve hozzáférhetővé vált. János József öccsének egyetlen népszínművét – *A kis libapásztort* – is átdolgozta, s *Bandi gulyás* címmel Kókai kiadásban jelenttette meg. Mindezzel nemcsak öccsének kívánt emléket állítani, hanem igazolni kívánta a nép kultúrateremtő erejére hivatkozó hivatalos szlogent is, hogy a műveletlen egyszerű parasztivadék lám, mire képes. Nem tudhatjuk, hogy tisztában volt-e öccse műveinek csekély esztétikai értékével, de hogy az effajta irodalom anyagi oldalával annál inkább, azt későbbi kiadói tevékenysége bizonyítja.

K. Pap János első színházi élménye is a csurgói időszakhoz fűződik. Végzős diákként a csurgói Fehérlő vendéglőben egy vidéki színész kabarészerű magánjeleneteit látta. A műsor Petőfi Örült-jével zárult, s a színész valósággal eljátszotta a verset. Pap János az élmény hatására még aznap előadta a verset társai előtt, s ezzel olyan sikert aratott, hogy az Örültet az iskolai zárőnnepélyen is el kellett szavalnia. Tanárai felismerve színészi-előadói képességeit, felajánlották, hogy a színiiskolába való bejutását támogatni fogják. Pap János el is határozta, ha török, ha szakad, színész lesz. Ezt a szándékát azonban családja előtt titkolnia kellett, hiszen szegény özvegy édesanyja nehezen viselte volna el, hogy áldozatok árán taníttatott fiából országkerülő, csavargó, komédiás legyen. Célja megvalósítása érdekében 1878-ban Budapestre került, az ottani tanítóképzőbe iratkozott be. Kiváló tanulmányi eredménye miatt államsegélyre is felvették. A fővárosban aztán igazi, profi színházat láthatott. Budapest vezető szerepe a kiegyezés utáni években a színjátszás és a drámairodalom terén még korlátlanabb, mint az irodalom egyéb műfajaiban. Hiszen a színházi élet lüktetéséhez nagyváros szükséges, s az ország egyetlen nagyvárosa ekkor még Budapest.

Pap János a Nemzeti Színházban és a Népszínházban színháztörténetünk olyan nagyságainak, mint *Ujházi Ede, Szigeti József, Halmai Ferenc, Feleki Miklós, Vízvári Gyula, Egressy Ákos, Prielle Kornélia, Jászai Mari, Helvei Laura, Márkus Emilia, Csillag Teréz* stb. színészi alakításaiban gyönyörködhetett. Legelső

élményei, a Népszínház előadásai (a *Sárga csikó*, a *Falu rossza*, a *piros bugyelláris*) nemcsak a színészi pálya iránti vágyát fokozták, de egycsapásra meghatározták későbbi színműírói munkásságát is.

IV.

A népszínmű a múlt század igen divatos és népszerű drámai műfaja volt. Lényegével, jellemzőivel a korabeli kritika sem volt még egészen tisztában.¹⁹ Elméletével azóta is kevesen foglalkoztak. Története napjainkra a drámairodalom lezárt fejezete. Bár az írók és a közönség érdeklődése már az első világháborút követő időszakban csaknem teljesen elfordult tőle, néha alkalmanként egyes alkotásait napjainkban is műsorra tűzik a nosztalgia vagy egy-egy színészi alakítás kedvéért.

A népszínmű hazai atyja *Szigligeti Ede* volt. Bécsi minta hatására a magyar színpadra a műfajt először ő vitte *Szökött katonájával*. (bem. 1843 nov. 25.) és a *Csikóssal* (bem. 1847 jan. 23.)²⁰ A múlt század közepén merész újítást jelentett, hogy az író drámája főhősének a népet tette meg.

A XIX. század első fele a polgárosodás kezdetének és a magyar nacionalizmus megerősödésének kora. A korszak egyik alapkérdése a jobbágyfelszabadítás, s ezzel kapcsolatosan a nemesi kiváltságok eltörlése volt. E politikai eszmék hatása alatt az írók érdeklődése fokozatosan fordult az egyszerű nép felé. A nép ekkor vonult be igazán a magyar irodalomba, s a 40-es évekre szerepe minden műfajban meghatározó lett. Az irodalom szószólójává lett azoknak az eszméknek, amelyeket a reformkor haladó politikusa nemzedéke képviselt.

Nemcsak a társadalmi változások igénylése, hanem a kibontakozó nemzeti érzés is elősegítette a népszínmű kialakulását. A hazafias eszméktől áthatott közönség szívesen hallotta a színpadról is azokat a gondolatokat, amelyek megvalósításáért a legkiválóbb hazai politikusok küzdöttek. A népszínmű szívesen foglalkozott a kezdetben politikai és társadalmi életünk hiányosságaival, s az írók hangulatot keltettek a szegény, elnyomott nép iránt.

A népszínmű műfaji tökéletességét már Szigligetinél elérte, de igazi virágzásra, népszerűsége csak jó pár évi pangás után, az ún. *újromantikus írók* munkássága idején emelkedett.²¹

Az átmeneti meddőséget nem pusztán esztétikai természetű okok, rossz művek születése, hanem a megfelelő előadók, népszínmű-énekesek hiánya okozta.²²

Az 1870-es évekre a népszínmű újjáéledéséhez megteremtődtek a feltételek: a Nemzeti Színház két ígéretes népszínmű-tehetséget szerződtetett *Blaha Lujza* és *Tamássy József* személyében, s 1871-ben pályázatot írt ki a múlt vagy a közelmúlt, vagy a jelen életből merített népszínművekre.

A Népszínház felépítése után (1875) a népszínmű különös virágzásnak indult. Egy idealizált, népies vi-

lágot mutatott be a rohamosan kapitalizálódó Budapest polgárainak.

A műfajba új erőt két kiváló szerző, Tóth Ede és Csepreghy Ferenc lehelte. A népszínművet teljesen a nép körében játszódóvá Tóth Ede tette (*Falu rossza* – bem. 1875 jan. 15.) Legnagyobb újítása az volt, hogy csak népi szereplőkkel bonyolította darabja meséjét. Csepreghy Ferenc művei (*Sárga csikó* – bem. 1877. dec. 14., *A piros bugyelláris* – bem. 1878. nov. 22.) Tóth Ede darabjainak hatását erősítették meg. A sikerhez nagyban hozzájárult, hogy Blaháné és Tamássy személyében rokon lelkű karakterszínészekre talált. Hiszen a népszínművekben a nép nem úgy jelent meg a színpadon, ahogy valójában élt és dolgozott, hanem ahogy a közönség látni akarta, az idealizmus fátylán keresztül. Blaháné sem „...a valódi paraszt-leány vagy paraszt-asszony volt a népszínművekben, hanem mindaz a báj, szépség, érzelmesség és őszinteség, amelyet az egész magyar közönség a népies magyarság ideáljához fűzött.”²³ A műparaszt figurák megfeleltek egyéniségének, melynek lényege a játsszi érzelmesség volt, s mely visszariadt a merészebb drámaiságtól. Ezt K. Pap János visszaemlékezései is megerősítik, hiszen amikor Rákosi Jenő *Magdolnája* színre került, és a sok krimibe illő motívuma miatt rémdrámaként emlegették, Blaháné azt mondta, hogy belehalna, ha el kellene játszania a szerepet. Így aztán Pálmai Ilka játszotta a főszerepet, partnere K. Pap János volt Gyömbér Mihály szerepében.²⁴ Ezért aztán Blaha Lujza midőn a munkába menő parasztleányt ábrázolta „...sarlóval a kezében vagy gereblyével a vállán, de selyempruszlikban, bársonyviganóban jelent meg a színpadon, egyszerre követte művészi ábrázoló hajlamát és a Tóth Ede-féle népszínmű stílusát.”²⁵

A siker hatására, amit az említett darabok előadása hozott, az írók tömekelege próbálkozott népszínművek írásával, s a múlt század végére termékenység tekintetében túlszárnyalta a többi drámai műfajt. Feltűnő, hogy a színészek igen nagy számban özőnlöttek a színpadi írók táborába. (Pl. *Tóth József*, *Szerdahelyi Kálmán*, *Tóth Ede*, *Lukácsy Sándor*, *Kőrödi Péter*, *Makróczy János*, *Ódry Lehel*, *Deziré Antal*, *Follinus Aurél*, *Klárné Angyal Ilka*, *Fenyér Mór*, *Géczy István*, *Szalóky Elek* stb.) Ennek oka részben az lehetett, hogy az 1850-es évektől a korszak a színpadi hatás keresésének jegyében zajlik, s a színészek e hatás sok titkát ismerve hatásos darabok írásával próbálkoztak, amit nem koronázott meg mindig az áhított siker.

Érdekes jelenség volt az is, hogy nagynevű esztéták és kritikusok sem tudtak ellenállni a színpad varázsának, szintén megpróbálkoztak a darabírással (pl. *Gregus Ágost*), de talán még kevesebb sikerrel, mint a színészek.

A népszínmű sikere a nagynevű, azóta híressé lett írókat is elragadta, s egy-egy népszínmű megalkotására ihlette őket. (Pl. *Rákosi Jenő*, az újromantika mozgalmának elindítója, a színpadi művek úgyszólván min-

BLAHA LUJZA

Blaha Lujza (1850–1926)

den fajtájában dolgozott; *Csiky Gergely*, *Jókai Mór*, sőt, még *Beniczkyné Bajza Lenke*, a magyar főúri világ, az előkelő osztályok írója is megpróbálkozott a műfajjal.)

V.

A népszínművet eleinte nemcsak a közönség tetszése, hanem a kritika csaknem egyhangú magasztalása is kísérte.

Milyen is volt akkor a népszínmű? Mi volt a varázsa? Milyen szükségletek hívták életre és tartották életben évtizedeken át? A felmerült kérdésekre a népszínművek tartalmának a korabeli közönség ízlésével való találkozása adja a választ.

A népszínművet sokáig nemzeti, tipikusan magyar műfajként tartották számon.²⁶ Ez annyiban igaz, hogy a magyar népszínmű tárgyát és hangnemét tekintve a miénk; eredeti zamatánál és bizonyos mellőzhetetlen sajátosságai a magyar nép eszejárását és érzelmvilágát fejezik ki. Különböző kutatások kimutatták, hogy vannak külföldi, főleg német kapcsolatai is, szo-

Tamássy József (1837–1892)

ros rokonságot különösen az osztrák népszínművekkel mutat.²⁷ A nemzeté válás kezdeti időszakában jelenik meg, s fénykorát a polgárosodásnak azon a fokán éri el, amikor a hagyományos paraszti közösségek felbomlásával, a falusiak tömeges városba özönlésével, a társadalom bizonyos fokú demokratizálódásával megteremtődik az a tömeges szórakozási igény, hogy a színházba járó széles közönség saját múltját és egykori önmagát a színpadon lássa.

A népszínmű olyan drámai műfaj, mely témáját a nép életéből meríti, szereplői az 1870-es, 80-as évekre csaknem kizárólag népi alakok. A cselekmény mozgatórugója többnyire a szerelem, a darabok befejezése általában megnyugtató. A műveket bizonyos ábrázolási kettősség jellemzi: fő történeteik ünnepiesek, jól-félsültek, idealizáltak, a mellékcselekmény bemutatásában, a mellékszereplők megrajzolásában realisztikus vonásokat fedezhetünk fel. A műfaj további jellemző vonásait a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Szereplői vagy egészen a falusi nép köréből kerülnek ki (parasztkok), vagy még ezek mellett úri, polgárosodó (zsidó kocsmáros, kereskedő, csizmadia, stb.)

és vidéki értelmiségi (nótárius, tanító, pap) rétegek szerepelnek benne. Gyakori komikus szereplője a cigány, a sírva vigadás napjaira emlékeztetve, amikor a honfibanatban osztozó, s e bánatát oszlató társa volt a magyarnak. A népi alakok életét jóindulatú idealizálással mutatja be.

2. A cselekmény központjában a szentimentális szerelmi bonyodalom áll. Cselekménye egyszerű, ami nem zárja ki a heves, néha végzetes összeütközéseket.

3. Stílusára a tragikus (sokszor áltragikus) és komikus elemek egymásmellettsége a jellemző.

4. Elmaradhatatlan dal-, zene- és táncbetétkellékei a cselekményben magában nem játszanak alapvető szerepet, a hangulati elemek fokozására szolgálnak, jelentőségük nem több, mint szabadabb teret engedni az írónak, hogy a realitástól eltérhessen, s nótás-táncos, idilli jelenetekkel szórakoztassa a közönséget.

5. A színpadi hatás fokozása érdekében gyakran használ etnográfiai elemeket: a népszokások, népviseletek bemutatásával a valóság illúziójával ajándékozta meg a nézőt.

A népszínmű sablonos vonásait összegzi az alábbi szellemes idézet is: „...a népszínmű recipéje: Végy egy tarisznyára való Blahánét, keverd jól össze Vidorral, szórj közéjük különböző népdaloknak csúfolt jódlit-nótát, fűszerezd cigánnyal, falusi pappal, zsidóval, daloló néppel. Hagyd az első felvonásban főni, a másodikban főni, a harmadikban kiforni és vigyázz, hogy a végén nagyon sületlen ne legyen”.²⁸

A népszínművet tudatosan a közönség szélesebb rétegeinek vagy éppen a kisebb igényű közönségnek írták. A Népszínház, ahol a darabokat bemutatták, üzletszínház volt, ennél fogva olyan darabokat mutatott be a kasszasiker reményében, mely a nagyközönség tetszésére számíthatott. A népszínmű, mivel a főváros széles társadalmi rétegeihez kíván szólni, nem dolgozhatott magasabb esztétikai követelményeknek megfelelő hatáskeresztmetszerekkel, hanem, hogy mindenki találjon benne valami szíjéjének valót, tarka változatosságra kellett törekednie. A zömében eredetileg német ajkú, bár nyelvében magyarosodó, asszimilálódó budapesti közönség számára könnyen érthető, élvezhető, magyar nyelvű darabokra volt szükség. A fővárosban élő vidéki származású rétegek falusi nosztalgiját is kielégítette az arisztokratikus Blaha Lujza stilizált falusiassága, melyet a mellékszereplők hitelesebb figurája volt hivatva valódivá tenni. S mivel a jószívű zsidó ember is a népszínművek sztereotíp figurája volt, a zsidók is kedvelték. A főváros szórakozni vágyó közepéprétegeinek ízlésvilága, életszemlélete tükröződik a népszínművekben. Olyan társadalmi rétegeket is színházba csábított, melyeknek társadalmi státusza még kulturális igazolásra szorult. A népszínmű a külváros lakóit is szellemi táplálékkal látta el, mintaképpel és vigasszal szolgált, valamint a „gyökerek” s identitásuk illúziójával ajándékozta meg őket. (A népszínművek

világa a külföldiek rólunk alkotott képét is nagyban befolyásolta, de ez a téma külön tanulmány(ok) tárgyát képezi.)

VI.

Pap János nemcsak halás közönségnek bizonyult, hanem a műfaj további ápolására is vállalkozott, először mint színész, később mint író. A színészi pálya iránti vágya egy időre kielégítetlen maradt, mivel 1879-ben a felvételi a színi akadémiára édesanyja közbenjárása miatt nem sikerült.²⁹ Hogy a szülői elképzeléseknek eleget tegyen, a csurgói tanítóképzőben folytatta tanulmányait és 1882-ben tanítói oklevelet szerzett. A tanítói pályán nem sok időt töltött el: három évig Ötvöskönyiben, majd Szilvásszentmártonon tanítóskodott. 1885-ben újra Pesten, a Népszínház kóristái közt találjuk. Ezzel a helyzettel ő egyáltalán nem elégedett meg, egy népszínművel rukkolt elő. Rákosi Jenőnek mutatta meg a darabot, az ajánlotta *Evva Lajosnak*, Evva ígéretet tett az előadásra. Itt volt a lehetőség... De a darabot (*A korcsma*) a Népszínházban nem adták elő, végül a budai Nyári Színkörben került színre a debreceni társulat előadásában. A Népszínház művészei közül *Szathmári Árpád* és *Szirmai Imre* játszott benne. 1886 július 12-én a darab megbukott. De ilyen körülmények között a legjobb színdarab sem számíthatott volna sikerre. Hiszen, még éppen csak hogy nem volt nyári szünet, a Népszínházban operett ment, a Nemzeti drámát adott csupa híres színészekkel. Ugyan „...ki lett volna olyan naív és bohó, hogy megnézzen egy kórista által írt, s vidéki színészek által minden előkészítés nélkül előadott, új darabot”.³⁰

A korcsma az 1880-as, 90-es évek népszínműveinek valamennyi kellékét, megszokott fordulatát tartalmazza. A történet – K. Pap János későbbi műveinek történetei ugyancsak – Somogyban játszódik. Egy szegény földműves iszákossága a cselekmény kiindulópontja. Mint megtudjuk, elitta mindenét, már régóta hitelben iszik a helyi kocsmában. A kocsmárlajtárnosa természetesen zsidó ember, fog rendszeren a krétája, fedezet híján nem hitelez tovább. Már éppen árverezik a házat, amikor a szomszéd falubéli parasztleány, Sándor, aki az iszákos paraszt lányába beleszeret, megveszi a házat, megkéri a lányt. A dolog ilyen egyszerű lenne, csakhogy Örsének van már vőlegénye, Ferkó, aki katona és épp ebben a pillanatban tér haza. Sándornak is más lányt szánt az anyja. A féltékenység, a pletykaság félreértést, félreértésre halmoz, csak győzze a szerző elvarni a szálakat! A falusiak a házvétel mögött Sándor tisztességtelen szándékát sejtik, Örsét könnyűvérű, pénzért kapható nő gyanújába keverik. Ferkó is hűtlenséggel vádolja a lányt. Sándorra pedig keményen ráparancsol az anyja, hogy Zsófi-val (aki nem más, mint az anya neveltánya) kössön házasságot, sőt, még aznap tartsák meg a kézfogót. Sándor döntésképtelen. Valójában Örséért lángol, de Zsófit gyermekkorától szereti,

hiszen együtt nevelkedtek, s kezdetől fogva egymásnak szánták őket. Végül anyja befolyásának enged. A kézfogó estéjén Sándorék házánál felbukkan váratlanul Örzse, kihívhatja a vőlegényt, odalöki a házuk vételárát, becsületének meghurcolását kéri tőle számon. Az egybegyűlt vendégek Örzse jelenlétét felháborodva veszik tudomásul. Sándor azonban megbabonázva követi az önérzetében megsértett lányt. Időközben Ferkó tisztázza a lány apjával a történeteket. Megéri, hogy Örzse nehéz helyzetében biztos kérőjét a bizonytalanért (vagyis Ferkóért) nem szalaszthatta el. Mivel tudomása van Sándor és Zsófi kézfogójáról, újra megkéri Örsét az apjától. Indul is azonnal, hogy előkészítse a lagzit. Ezek után tér haza Örzse, nyomában Sándorral, akiben újra fellángol az elfojtott szenvedély. Hogy hibáját jóvá tegye, újból feleségül kéri a meghurcolt nőt. Örzse következetesen elutasítja, hozzászólja azt is, hogy nem akarja a „galamblelkű” Zsófi mátkáját elorozni. Sándor anyja – aki botrányt csinálni érkezett – megnyugodva hallgatta Örzse szavait. Nyilvánosan bocsánatot kér a lánytól rosszhiszeműsége miatt. Ferkó cigányzenészek kíséretében közeledik Örséék felé. Sándort megpillantva eszeveszett féltékenységgel önti el. Az indulatok elszabadulásának a hirtelen támadt sokadalomból felszólaló kocsmáros vet véget. Pénzét követelni jött, Örséék házának árverésre bocsátásáról beszél. Ez mindenkit meglep, hiszen köztudomású, hogy az árverés már megtörtént. Kiderül, hogy a kocsmárostól a vételár összegét Örzse kérte kölcsön, hogy a pénzt, ami pletykáságba keverte, visszafizethesse. A darab végére aztán helyre áll a rend: az igazságtalanul meghurcolt Örsét megkövetik (hiszen szegény lánynak nincs egyebe, mint a becsülete), a házat Ferkó spórolt pénzén megveszik, az öreg megfogadja, hogy sokat többet nem iszik. S a népszínmű dramaturgiája szerint a végén ki-ki lagzit csaphat a párjával: Örzse Ferkóval, Sándor anyja nevelt lányával. A népszínmű szokványos fordulatai. A szórakozást a túlbonyolított cselekmény, az érzelmek csapongása és a humor biztosítja. Levonható a tanulság: az iszákosság (az alkohol) nyomorba dönt. K. Pap János több művében is felfedezhető a pedagógiai szándék. Színdarabjaival tanítani és szórakoztatni akart. Művei didaktikus célzatossága segít megtalálnunk azt a nézői (később olvasói) réteget, amelyhez a szerző szólni kívánt. Az a fajta közönség, melynek a darab(ok) íródtak nem az eszén keresztül érti meg a dolgokat, kell hatni az érzékeire is.

Első színművének bukása nem szegte szerzőnk kedvét. 1886-ban felvették a színművészeti akadémiára. Jeles tanárai (*Paulay Ede, Ujházi Ede, Csiky Gergely* stb.) tovább formálták színészi és színműírói képességeit.

Sanyarú anyagi helyzetén, ami a budapesti éveket is végigkísérte, Rákosi Jenő segített, saját gyermekei (Lajos és Gyula) mellé házitanítónak alkalmazta. (Egész pályafutása alatt élvezhette Rákosi pártfogását úgy anyagi, mint erkölcsi téren.)³¹ Statisztikával, kisebb szerepek eljátszásával tehetett szert még némi pénzre.³²

Igazából drámai színésznek készült. Szerepálmái a nagytragédiák férfi főszerepei voltak.

VII.

A színiiskola elvégzése után (1889) a Népszínházban mint vendég többször is fellépett. Rákosi Jenő Magdolnájában, Gyömbér Mihály szerepében kiváló alakítást nyújtott.³³ Sikerei miatt a Népszínház szerződtette volna – Evva Lajosnak amúgy is egy drámai apaszínészre szüksége lett volna³⁴ –, de K. Pap János, hogy Bánk bánt és Othellót játszhasson, vidékre pályázott. Mivel ügyetlenül két jó szerződést is (*Krecsányi Ignáccal* Budapest–Pozsony–Temesvár színerület-igazgatójával, majd *Ihász Lajos* kecskeméti társulatához) elszalasztott, hazatért Kutasra, hogy ott kivárja a kedvező lehetőséget. Addig is versfaragással, szereptanulással, műkedvelő előadások rendezésével töltötte az időt. A helybeli iparosok, tanítók, postamester közreműködésével jótékony célú előadásokon ismerkedhetett meg a Sárga csikó, a Falu rossza című népszínművekkel a falusi közönség. Ilyen különös komédiát azelőtt még nemigen láttak.³⁵ Mint vendég a Kaposváron állomásozó *Somogyi Károly* társulatával is fellépett, Bánk bán címszerepét alakította. Majd a Színészek Lapja hirdetésére jelentkezve *Dombay Mihály* társulatához szerződött. A rossz felszereltségű (a díszlet mindössze a spanyolfal módjára összehajtható szobadíszletből és pár méter sodronyra húzott piros függönyből állt, kellék nem volt egy szál sem), kezdetben háromtagú (Dombay színigazgató, a felesége és K. Pap János) társulat nem kelthetett érdeklődést. A későbbiekben elszerződött színészek sem voltak a közepesnél jobbak. Az igazgató összel már csak a szerződés nélkül maradt színészekből verbuválhatott társulatot. Így történhetett meg, hogy a társulat primadonnája a Népszínház egyik kóristánője lett. Az elsőrendű szerepekre szerződöttest hölgy alkalmatlannak bizonyult a főszerepek eljátszására, szerepeibe folyton belesült, s a társulat Nyitrán megbukott.³⁶ Rendes gázsit a színészek kezdetől fogva nem kaptak, a ritkán előforduló 10 krajcáros napidíjából tengődtek, Nyitrára már egy krajcárjuk sem maradt. A társulat szétszéledt, a város más színészgárdának adta bérbe a színházat.

K. Pap János a vidéki színészi élet nélkülözései, nyomorúsága után, kiábrándulva visszatért szülőfalujába, s megélhetést nyújtó eredeti foglalkozását, a tanítást választotta. Kutason, Segesden, majd 1907-től Kaposváron tanítószkodott. 1909-től az 1925. évi nyugdíjazásáig a kaposvári elemi iskola címzetes igazgatója volt. Hivatása mellett folytatta szépírói tevékenységét is.

Színművei bemutatását remélve próbált továbbra is a színház bővös körében maradni. *A cseperkekalap* című népszínművét a Népszínház még nagy sikerrel bemutatta (1891 máj. 9.)³⁷ A gyilkossággal fűszerezett népszínmű-történet szerelmes hősei a férfi katonai szolgálata miatt későn találkoznak. Addigra már

NÉPSZINHÁZ.

Budapest, szombaton, 1891. május 9-én.

BLAHA LUIZA assz. mint vendég

először:

A cseperkekalap.

Eredeti népszínház előadása 3 felvonásban. Írta K. Pap János.

Személyek:

Örzső Bern László, János paraszttanúgy Klára
Laci, felesége — — — — — BLAHA L. assz.
Ezsa Fali, ezsa — — — — — Vidor
Ezsa László, fogadott fia — — — — — Illyás
Hó Ferenca, városi nagyné — — — — — Szirma
Örzső, felesége — — — — — Lelkes Julianna
Örzső András, Örzső apja — — — — — Horváth V.
Sofka Erika — — — — — Lubinasky
Csudák István, Mihály — — — — — Szabó Antal
Bogdán J. paraszttanúgyok — — — — — Béli Irma
Gárdos J. paraszttanúgyok — — — — — Imola
Törvényszéki elnök — — — — — Szepietz

Királyi ügyész — — — — — Sánta
Vadászgyűlés — — — — — Győzvári
Ujváros — — — — — Tolgyi
Ujváros — — — — — Mészáros
Közös — — — — — Ujvári
Közös — — — — — Kócs
Közös — — — — — Péter
Közös — — — — — V. Kertész
Közös — — — — — Halász
Közös — — — — — Vidor

Nép, csigolyák, csodafűk, hajdúk, törvényszéki bírók, jegyzők.

Tűzoltók az 1-es felvonás kezdetén utaznak, a 2-ik felvonás kezdetén, a 3-ik a kir. törvényszék kezdetén.

Pénztárnyitás 7/8, kezdete 8/8 órákor.

Helyárak:

Főelőzetes páholy 9 frt. — Páholyok 8 frt. — Első rangú szék 1 frt 50 kr. — Második rangú szék 1 frt 50 kr. — Harmadik 1 frt 20 kr.
Zártak I—III. sor 30 kr. A többi 40 kr. — Alig 40 kr. — I. Emeleti páholy 8 frt. — Páholyok 2 frt 50 kr. — Második osztály 1-6 sor
1 frt 50 kr. — A többi sor 1 frt. — II. Emeleti páholy 5 frt. — Páholyok 1 frt 50 kr. — II. Emeleti 1-6 sor 1 frt. — A többi sor 30 kr.
— Alig 40 kr. — III. Emeleti 1-6 sor 40 kr. — A többi sor 30 kr. — Karantán 10 30 kr. — Alig 20 kr. —

Jegyek válthatók a népszínház épületében d. e. 10—1 óráig d. e. 4', — 6 óráig, továbbá Petrik Kertész László elnökségében a Szerviz-térben,
és a színházjegypénztárnál Károlyakörút-csúcsa 8. sz. és az Andrássy-út 2. sz. sz.

Darabváltás esetén az elmaradt előadásra váltott jegyek esti 7/8 óráig váltatnak vissza a pénztárnál.

HOLNAP UGYANEZ.

Ez előadásra jegyek válthatók más nap d. e. 10—1 óráig, a rendező nappali pénztárnál a szokásos elővételi díjak mellett.

Budapest, 1891. május 9-én.

Általános elvétel: 1891. május 9-én.

K. Pap János népszínművének címlapja

Örzső férjes, Lacinak pedig aznap kellene nevelőanya lányával összeházasodnia. A váratlan találkozás felborítja a lagzit. Az Örzső körül régóta ólálkodó férfi (Szőke) miatt amúgyis féltékeny férj haragja Lacira irányul, s feleségét hűtlenséggel vádolva rálő az ártatlan asszonyra. Laci nevelőanyja — hogy lánya és Laci házasságát keresztülvigye — összefog a csábítóval: Szőke (azaz a nőre szomjas harmadik) rejtőzzen el Örzső hálószobájában, így Laci szemében lejárathatják. Ez a fordulat váratlan tragédiához vezet. A börtönből hazaszökő férj — kit a történetek miatt gyötör

a lelkiismeret — találja meg Szőkét felesége hálószobájában. A sötétben összeverekednek, Szőke önvédelemből lelővi a férjet. A lövésre elsőként Laci érkezik a színhelyre. A haldokló utolsó erejét összeszedve Lacit nevezi meg gyilkosaként. Ezt már az összeszaladt szomszédok, s két csendőr is hallja. Úgy tűnik, hogy Laci menthetetlen, mígnem a kihallgatáson előkerül a bűnjel, a cseperkekalap. A tetthelyről menekülve Szőke vesztette el. A kalap mérete és Tolna megyei illetősége a bizonyíték, hogy Laci ártatlan — a szerelmesek egymáséi lehetnek.

Szerzőnknek a későbbiekben fővárosi színpadon már egyetlen műve sem került bemutatásra. Darabjainak háttérbe szorulása többféle okra vezethető vissza. Egyrészt a vidéken élő szerző elvesztette kapcsolatát a fővárosi színházi életével, nem győzte a versenyt a budapesti népszínműírók tehetségesebb táborával, másrészt a műfaj – melyben alkotott – is fokozatosan háttérbe került.

Az 1890-es évekre a népszínmű rohamosan veszít népszerűségéből, a korabeli kritika hangja is megváltozik. (A darabok bemutatójára nyomban reagáló sajtó, kritika a siker vagy sikertelenség hatásos tényezője volt.) Míg a kritikusok egy része még a legnagyobb lelkesedéssel szól a műfajról, a másik tábor tagjai kimondják halálos ítéletét. A népszínmű, melyet nem esztétikai szükséglet, hanem a polgárosodó közönség szórakozási igénye hozott létre, miután célját tömegmérétekben elérte, hivatását betöltötte.³⁸

A műfaj agóniája elég sokáig tartott. Az 1900-as évek elején *Gárdonyi Géza Bor-a* és *Móricz Zsigmond Sári bíró-ja* mutatott a továbbiakban követésre méltó példát, de új életre keltetni ők sem tudták a haldokló műfajt. Lassan a közönség is megunta a túlságosan eszményített gatyás alakokról szóló történetek egyhangúságát, a népszínmű fokozatosan elvesztette közönségvárázsát. A fővárosi publikum érdeklődése a városi élet könnyedebb életfelfogásának megfelelő, sikamlósságokat, egzotikumokat kedvelő operett,³⁹ a korlátlan vidámságú, cinikusabb hangú bohózat felé fordul.

VIII.

A továbbiakban a fővárosban a sajtó és a közönség kegye nem juttatta célhoz K. Pap János darabjait, de nem némult el, már csak azért sem, mert kész művek voltak tarsolyában, melyekkel sikert remélhetett az elmaradottabb vidéken, s a műkedvelő színjátszók körében.

Fővárosi múltját Somogyban, Kaposváron is méltányolták. *A vő* című népszínművével 1904-ben a kaposvári Berzsényi Irodalmi és Művészeti Társaság alakuló ülésén tartott székfoglalót. Műveivel pályázatokon szerepel. A Népszínház 1896-os millenniumi pályázatára beküldött *A kitagadott* című (később a címet *Harag-ra* változtatta) műve a pályázat három legjobb darabja közt szerepelt. (*Géczy István* műve, *A gyimesi vadvirág* nyerte el a pályadíjat.)⁴⁰ Jó érzéssel ismerte fel K. Pap János népszínműveinek jellegzetesen vidéki, somogyi hangját a somogyi, kaposvári közvélemény-formáló intelligencia (*Tallán Gyula* főispán, *Roboz István* a Somogy szerkesztője, *Thury Zsigmond* az Uj-Somogy és *Szöllősy Ferenc*, a Somogyi Újság főszerkesztője, *Hortobágyi Ágost Árpád* a Somogyi Helikon szerkesztője, stb.), s erkölcsi támogatással biztosították további irodalmi, közírói munkásságát. Mivel a színpadi hősök elmés csevegését olvasmány gyanánt is szívesen veszi a közönség, színműveinek kiadására is vál-

K. Pap János és neje, Mezey Terézia 1896-ban

lalkozott. Az 1920-as évek második felétől sorra jelennek meg darabjai részben saját, részben a pesti *Kókai Lajos* kiadásában. Művei kiadására a Fővárosi és vidéki színházak című sorozatot alapította, nyilván az anyagi siker sem maradt el.

Népszínművei különösen a vallásos falusi emberek, a kisvárosban élő, hagyományukat, gyökereket vesztett, de a népszínművekben fellelni vélő rétegek, s a kispolgárság körében lettek táptalajra. Műveit – melyek pusztán mennyisége sem kis teljesítmény (ld. felsorolva a mellékletben!) – négy csoportra osztja a szerző: romantikus dalos népszínművek, falusi zenés vígjátékok, történelmi színművek és ifjúsági színművek alkotják a repertoárt. Valójában valamennyi egy töről fakad, fiatalkori népszínmű élményeiből táplálkozik.

A darabok cselekménye – csekély kivétellel (pl. *Mindenki lépik egyet*, *Aldozat*, *Fölvirrad még valaha*, a történelmi színművek stb.) Somogy megye falvaiban játszódik. Az ismert helyszín, a szereplők közelsége a helyi nézőt a lokálpatriotizmus büszkeségével ajándékozta meg. De érdeklődésre tarthatott számot a már ismert okok miatt más, elmaradottabb vidékeken

is. Egyfelvonásosainak könnyű szerepei műkedvelők előadásaira is alkalmassá tette. Darabjainak jellegzetes szereplői (a gyáva cigány, a részeges pap, a szende parasztleány, a verekedő parasztleány, jólelkű zsidó, hazatérő katona) a múlt század végének romantikus népszínműveiben is megtalálhatók. A szerző megpróbálja ugyan a sztereotíp figurákat újabb vonásokkal felruházni. (Pl. a cigány nemcsak a magyar sírva vigadó társa, hanem kellemetlen figura is lehet – ld. *Úri szokás*, a szemtelen aljanépség romlásba dönthet tanulságával) a szereplők társadalmi körét kibővíti népszínműveiben időnként városi rétegekre (pl. iparosra is kiterjed a nép köre) az egyes magyarországi nemzetiségeket is szerepelteti (pl. tót, sváb) de ezzel a műfajban lényegbeli újítást, változást nem hozott. Darabjai megmaradtak erős „drámai” összeütközéseket kerülő, de a tragikai lehetőséget végül is megnyugtató, erkölcsössé szelidített „happy and”-del befejező színműveknek. A cselekményben ritkán esik szó egyébről, mint ami férfi és nő között a nyílt színen megtörténhet, de mivel a népszínművekben a szerelemtől a házasságig rögzös, hosszú út vezet, esetleg meg kell szánni a szenvedő hőst, valamilyen módon el kell tenni az útból (pontosabban láb alól) az alkalmatlankodó férjet, az epekedő, tolakodó szeretőt (ld. A cseperkekalap), hogy célhoz juthasson az igazságtalanul meghurcolt erkölcsös nőt megérdemlő „igazi” férfi.

Kedvelt figurái a tiszteletreméltó, konzervatív gondolkodású családfő, a dolgos, a családot összetartó hitves, a vőlegényére váró szende parasztleány, illetve a patyolaterkölcű (esetleg néhány folttal), de nemes érzelmekkel felruházott férjes asszony (*Nyíló rózsa*, *Tépett rózsa*, *Hervadt rózsa*), kikhez szenvedélyes lobbánékony természetű (néha gyöngye jellemű – pl. *Cédrus Ferkó lakodalmá*) férfi főszereplők tartoznak.

Ami a népszínművekben a színen látható, elsősorban a női ízlést és viselkedés-kultúrát befolyásolta és fejezte ki. A szerző az asszonynak az illemkódex mintájára feltétlen hűséget, tűrést, odaadást ír elő (pl. *A birtok*), melyet megtartani a bonyodalmak szövevényében meglehetősen nehéz dolog, de kitartásukkal, minden megpróbáltatást kibíró lelkierejükkel méltóak lesznek a boldog házasságra. (*A birtok*, *A szőlőpásztor*, *Pusztulás*, *Úri szokás* stb.) Ha a szerelmes asszony lelki élete és a férjhezmenés története áll a színdarab középpontjában, az minden nőt érdekel. Pláne, ha még a jó házasságok titkáról is értesülhet belőle. Pedig az igen egyszerű dolog, meg kell lenni a békeségnek és kész. Sok rafináltságra nincs szükség, de azért csak csínján. Mint ahogy a *Régi szép házasság* anyai intelmei szólnak: „...Amelyik asszony kötélén akarja vezetni az urát, az erős férfi hamar elszakítja a kötelet”; – bölcs asszony ilyet nem tesz. „...Aztán nem is kell a férfinak mindent előre elmondani. Édesapád soha sem tudja, nem is kérdi, hogy mi lesz az ebéd, szépen megvárja. Azt eszi, amit elébe tesznek. Ha éhes, jóízűen megeszti még a dödöllét is. Hát eh-

hez tartsd magadat – akkor boldog leszel.” – szól a szimpla kis tanulság K. Pap módra.

Szerencsére rejtélyekkel van teli az emberi szív, s így nemcsak a szülők tanácsainak, elvárásainak megfelelően viselkedő lányokkal, de modernebb felfogású, emancipálódó hölgy szereplőkkel is találkozhatunk. Akik, ha kell a szülői akarat ellenére, maguk intézik sorsukat (*A takarékos vőlegény*, *A magyar nóta*, a *Vén cigány*). Sőt, egyes népszínművekben a vidéki vamp típusa is megjelenik (*Kossuth Lajos azt izente...*). Ők minden csalhatatlan férfimódszeren túlesznek asszonyi ravaszságukkal, úgy, ahogy azt a vidéki fűszeres felesége elképzelhette, hiszen sokszor található benne öngazolást, követésre méltó mintát, erkölcsi példát, esetleg elégtételt.

A falusi viszonyok idilli ábrázolása (hogy falun is van ám ész, a parasztnak megvan ám mindene, ha „okszerű” gazdálkodást folytat) a városi közönség falusi miliő iránti ábrándos nosztalgiáját szolgálta ki. Szívesen elhitte a falu „eszének” (aki nem más mint a falusi bírő) mondókáját, hogy „...tévednek az urak, mert nem minden faluban van ám nyomorúság és a nép sem olyan tudatlan, mint amilyennek gondolják. Itt van példának okáért ez a mi falunk. Hála legyen az Istennek, mink nem vagyunk szegények. Nálunk nincs szegény ember. Van mindenünk bőven: nemcsak jól élünk, de gyarapodunk is. Láthatta uram, hogy a faluban minden ház cserepes, rollétos ablakokkal, szép drót vagy cementkerítéssel.” És mi mást mondhatott volna erre a fővárosból jött író, aki tanulmányozni jött a falusi állapotokat, csakis azt, hogy „Csudálatos.”

IX.

K. Pap János színműveivel a szórakoztatás mellett „erkölcs-nemesítés”, népnevelés feladatát is vállalta. Műveiben nagy igazságok váltakoznak banális, szimpla kis tanulságokkal. Azt állítja magáról, hogy az örök emberi problematikával foglalkozik, de közben csak a felszínt érzékelteti, valódi mélységeket nem tár fel. Magasztos gondolatairól könnyen hiheti a néző, hogy igazi irodalomhoz jutott, észre sem veszi, hogy becsapták.

A szerző több művében tör lándzsát a régi magyar szokások megtartása mellett. Ez a gondolat saját lelki alkatának és a rezsím elvárásainak is megfelelt. „A magyar ember akkor is haladhat, ha megtartja a régi jó magyar szokásokat és erkölcsöket... Nem szükséges mindennel a külföldet majmolni.” – mondja Pápay, lánya piperkőc kérésére. (*A takarékos vőlegény*) E gondolat kifejezésére minden kínálkozó lehetőséget megragad. Pl. *A szőlőpásztor* című darabjában a fiatalok éppen szüreti bál rendezésére készülődnek, amikor magtudjuk a cigányzenészek aggodalmát; ki fog muzsikálni a mulatságon, ők, vagy a „trottyosok.” Imre, a bál szervezője így nyugtatja meg őket: „Ne féljete, míg én leszek az elnök, nem lesz nálunk se trottyos, se dzsessz muzsika.”

K. Pap János darabjai erényeként említhetjük, hogy a régi népszínművek követőjeként, valamint neveltetésének köszönhetően a szimpatikus, jólelkű zsidót mutatja be. (Az 1930-as években vagyunk!) A következő kocsmái beszélgetés is ezt támasztja alá. A poharazó legények az uszorás zsidókról beszélgetnek, amikor közülük többen is a zsidók védelmére kelnek: „A zsidónak a pénz az ekéje, kapája, abbul él... Ki volna a bótba...? Kitül venne ked sót, kocsikenyőcsöt, korbácsnyelet, gyojtót, pipaszopókát, pipacsutorát, meg dohányt...?” – szól az egyik. Mire a másik tézisszerűen hozzáteszi: „Zsidóra szükség van; anékün nem élhet a szegény embör, mer ha mögszorul, kihöl mönjön pénzér... A pógár nem ad neki, ha van is inkább möghagyí penészesönyí a ládafiába, még se adi oda...” (*A birtok*)

Az igazi szórakozást a darabok humoros epizódjai nyújtják. Például a falusi bírósalamomi ítéletei, vagy amikor a falu szegénye le akar mondani koldusi állásáról, mert már meggazdagodott a segélyekből, a falu pedig koldus nélkül nem maradhat – most mi lesz? – (*A falu esze*), avagy a zsidó kereskedő szellemes „ge-seftjei” (*Hej, Rákóczi, Bercsényi...*), illetve a szőlőpásztor választása körüli móka, mely a választások „demokratikusságát” csúfolja ki. A mulatságos elemet sokszor a dalszövegek is hordozzák. Mint ez a kuplészerű dalbetét is, mely az özvegyasszony férfiéhségéről szól.

*Bús élet az asszonyé, ha
Nincs neki ura
Mert az élet férfi nélkül
Oly nagyon fura
Csókkal ébred, csókkal alszik
Míg a férje él
S hogyha özvegy, mit tehet mást
Egyre csak REMÉL.*

(Szuhay Máttyás)

De a falusi nótárius latinos beszéde (*Szuhay Máttyás*), a beszélő nevek alkalmazása (pl. Csutorás, a nagyívó, Gánica, a nagyevő henyélő mezőgazdasági idénymunkások *A vő* című darabból) is a humor forrásai.

X.

K. Pap János műveiben kerüli a direkt politikálást, de ha a téma engedi, a szerző alkalmat talál rá, hogy a trianoni országvesztésre emlékeztessen, s ne hagyja ezért csüggedni a magyart. A politikai népszórakoztatás jegyében a meglévő tömegpszichózisra, szenvedélyre épít. Pl. dalbetét *A magyar nóta*, a *Vén cigányból*:

*...Lesz még tavasz s újból zöldül piros rózsa, fehér mályva
Zöldleveles szára
Nem lesz mindig a mi hazánk, szegény hazánk ilyen
Nagyon árva.
Nem lesz többé a magyarnak keserű rabsága,
Piros rózsa, fehér mályva áldást hoz majd nagy
Magyarországra.*

Erre igazi lehetőséget a történelmi tárgyú népszínművei, színművei biztosítottak (*Kossuth Lajos azt izente, Szuhay Máttyás, Csinom Palkó, Áldozat* stb.), s a könyvalakban megjelenő darabok előszavában sem felejtette el megemlíteni a szerző. Az egyetlen *Prológja* olyan, melyre a legnagyobb tolerancia mellett is állíthatjuk, hogy rettenetes, direkt irredentizmustól csöpögő, elviselhetetlenül giccses. Az *Áldozat* című, 1849-ben játszó darabjához készítette. A színműben megnevezi a magyar nép ellenségeit is: az oláhok és az osztrákok. Ebből a néző asszociálhatott a korabeli politikai helyzetben (1940-ben jelent meg a könyv!) a románokra és a németekre. További érdekessége a darabnak az oroszok szimpatikus beállítása. A szerző a darabban saját németellenességének ad hangot. Mivel a kurzus politikája nem teszi lehetővé a nyílt állásfoglalást, ezért a prológ irredenta hókusz-pókuszához folyamodva tereli el a figyelmet színművébe rejtett véleménye megfogalmazásáról.

K. Pap Jánosnak történelmi színműveivel – melyeket *Magyar átok* címmel köt csokorba – az a bevallott szándéka, hogy bemutassa, a magyarok széthúzása okozza az ország vesztét. A *Kiskirály* rémséges, öldökléssel teli históriája, mely Rómeó és Júlia megduplázott háttértörténetével tragikus igazán, a szerző jó fantáziáját bizonyítja. A Rákóczi szabadságharcról szóló tragédiája inkább történelmi népszínműnek nevezhető. A *Görgei* sikerült legjobban, melyben felmondja részletesen a szabadságharc fejezete című történelmi lelkét. Elolvastva rájövünk, hogy egyáltalán nem az előszóban megfogalmazott gondolatát, hogy ti. Görgei diktatúrája menthette volna meg a bukástól a magyar szabadságharcot, kívánja igazolni, hanem éppen ellenkezőleg, Görgei gáncsoskodása, hatalomvágya lehetetlenné teszi Kossuth politikájának érvényesülését.

K. Pap János ifjúsági színműveket is „alkotott” szép számmal. A bennük rejlő „példaértékű” erkölcsi tanulság a vidéki, vallásos fiatalság épülésére szolgált. E műkedvelő, ifjúsági előadásokra szánt darabjai – a mondandó, a téma szerint – igazán egyházi iskolákban és külvárosi körökben válhattak honossá. A fiatal generációnak a jótékonyt, a megbocsátást, az elmentétek elsimítását írja elő. Az ifjak okulására szolgáló művei – melyek primitív pedellusdramaturgia szerint dicsérik a földi és mennyi hatóságokat – egyszerű, könnyű kikapcsolódást nyújtó színműveinél sokkal színvonalaltalanabb, silányabb szépirodalmi termékek. Ám a kispolgári, falusi mentalitásnak megfelelő tanulságokkal (azaz valláserkölcsi tanulság szociális jótékonykodással vegyülve: pl. a gyerekek az óráközi szünetben ennivalót adnak különböző osztálytársuknak – *Jószívű kisiskolások*; a szegény özvegyasszony gyerekei is kapnak karácsonyi ajándékot – *Szomorú karácsony* stb.) a csekély műveltségű nézőben (falusi ifjak és szüleik) az irodalmiság illúzióját kelthették.

Jelen munka keretei között nem kerülhetett sor K. Pap János művei zenei anyagának (néhány kinyomtatott műhöz tartozik kotta), a dalok, nóták szövegének (amit általában nem a szerző írt, de a darabok részét képezik) részletező vizsgálatára. További kuta-

tások tárgyát képezhetné a darabok népi vonásainak, nyelvezetének elemzése. Sőt, gazdagíthatná a képet K. Pap János közírói tevékenységének megismerése. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium műkedvelő előadásra ajánlotta színműveit. Közülük kettő klasszikus irodalmi alapanyagot használ fel: Mikszáth Kálmán, illetve Tompa Mihály elbeszélését. Itt jegyezzük meg, hogy érdekes lehetőséget kínál az eredeti művek és a feldolgozások összehasonlítása, valamint választ lehetne kapni arra a kérdésre is, miért éppen ezeket a darabokat dolgozta fel K. Pap János. Megannyi kérdés (pl. milyen az a vidéki szellemi miliő, melyben szerzőnk alkotott, stb.), melyet jelen munka szerzője további kutatások elvégzése után, egy nagyobb szabású szintézis keretében a későbbiekben kíván megválaszolni.

XI.

Egy-egy társadalmi réteg adott korszakbeli mentalitásának, életszemléletének, életfelfogásának (hogyan gondolkodtak, mi iránt éreztek készletet, nosztalgiát, milyenek voltak a kor emberének érzései, indulatai, mi elégitette ki ízlését) megismeréséhez nélkülözhetetlen a tömegirodalom tanulmányozása. A kutató belőlük intuíciót kaphat egy-egy kor mélyebb megismeréséhez. E tekintetben K. Pap János művei kuriózum-

nak számítanak a somogyi irodalomban. Szerzőnket szemmel láthatóan hajtotta a becsvágy, hogy neve fennmaradjon. Középszerű tehetsége következtében és karrierje érdekében kifejtett kiadói tevékenysége folytán tanúi lehetünk annak, miként köt kompromisszumot a kurzussal (jeles, befolyásos személyek előszavai, bírálatai – pl. Rákosi Jenő, majd Hóman Bálint),⁴¹ hogy anyagi és erkölcsi babérokra tehessen szert.

K. Pap János irodalmi munkássága jelzi azt is, hogy elmaradottsága miatt Somogy táptalaja volt a haldokló népszínműnek, kifejezője annak is, hogy vidéken általában a középszerűség virágzott. E művek érdemként említhetjük, hogy számos, azóta már feledésbe merült népi fordulatot (mely az idealizáltság ellenére is felfedezhető), annak idején közszájonforgó népi humort, adomák nyomát őrzik. A meseszöveg, dramaturgia tekintetében színműveiben ugyan virtuóz vonásokat fedezhetünk fel, de tartalmilag nem tudott valódi értékeket teremteni. K. Pap János művei feledésbe merültek, mivel a vidéki, alacsonyabb igényű közönség ízlésének (sokszor a politika és ideológia) szolgálatába állt. A kor kutatóinak e vonásai miatt lehetőséget biztosít közönségének megismeréséhez, igazából K. Pap János művei jelenségként s nem irodalmi értéként érdekesek.

Képek jegyzéke

K. Pap János 1861–1944

(fényképmásolat a Magyar Színművészeti Lexikonból. Szerk.: Schöpflin Aladár. III. köt. Bp., én., Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete.)

A másolatot készítette: Gőzsy Gáborné

Blaha Lujza 1850–1926

Follinus Aurél: Náni c. népszínművének címszerepében. (Bem. Népszínház, 1889. november 15.)

Országos Széchényi Könyvtár
Színháztörténeti Tár fényképgyűjteményéből

Tamássy József 1837–1892

Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár
fénykép-gyűjteményéből
Fotó: Szentkuty István

K. Pap János népszínművének színlapja. Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tár színlapgyűjteményéből

K. Pap János és neje Mezey Terézia. 1896. (fényképmásolat: K. Pap János: Csurgói diák. Kaposvár, 1939, Szerző. 89. p.)
A másolatot készítette: Gőzsy Gáborné

F Ü G G E L É K

K. Pap János könyvalakban hozzáférhető munkái

- Áldott karácsony. Ifjúsági színmű, Kaposvár, (1943), Uj-Somogy ny.
- Áldozat. Előjáték (Prológ). Színpadfelavatás vagy más színelőadás alkalmára egy felvonásban. Kaposvár, (1936) Szerző.
- Áldozat. Fölvirrad még valaha. Zenés színmű. Kaposvár, (1940), Uj-Somogy ny.
- Békesség és jóakarát. Színmű. Kaposvár, (1938), Szerző.
- Berzsenyi, mint kérő. Vidám színjáték. Vas Gereben után. Kaposvár, (1943), Uj-Somogy ny.
- A birtok. Vidám népszínmű. Bp., (1932), Kókai.
- Cédrus Ferkó lakodalma. Népszínmű. Kaposvár, (1933), Kultúra ny.
- Csinom Palkó. Énekes vígjáték három felvonásban a Rákóczi korból. Zenéjét szerzte: Tóth Zoltán. Kaposvár, (1936), Szerző.
- A cseperkekalap. Eredeti népszínmű három felvonásban. Zene: Erkel Elek. Bp., én., Bródy József kiad.
- A csósz. Falusi vígjáték dalokkal, tánccal. Bp., (1931), Kókai.
- Csurgói diák. Regényes korrajz. Kaposvár (1939), Szerző.
- Éjjeli vendég. Vígjáték. (1939), Szerző.
- Az elmaradt falu. Énekes vígjáték. Zenéje Hollósy Kornél népdalfeldolgozásaiból. Kaposvár, (1934), Kultúra ny.
- Emlékezés Rákosi Jenőre. Színpadi élmények és tapasztalatok. Bp., (1931), Szerző.
- A falu esze. Népszínmű. Kaposvár, (1942), Kultúra ny.
- A falu hadba indul. Vidám háborús életkép színmű. Kaposvár, (1943), Uj-Somogy ny.
- Felsült jómadarak. Vidám népszínmű. Zenéjét szerzte: Tóth Zoltán. Kaposvár, (1938), Szerző.
- A garabonciás diák. Énekes vígjáték Petőfi Sándor után. Bp., (1937), Kókai.
- A harag. Népszínmű dalokkal és tánccal. Bp., (1933), Fráter ny.
- Hervadt rózsza. Színjáték egy felvonásban Bp., (1930), Szerző.
- A hű feleség. Bizalom. Vígjáték. Zenéjét szerzte: Murgács Kálmán verseire H. Várady Ilona. Kaposvár, (1940), Szerző.
- Jószívú kis iskolások. Ifjúsági színmű. Kaposvár, (1940), Szerző.
- Karácsonyi ajándék. Vígjáték. Kaposvár, (1938), Szerző.
- A kedves betörő. Vígjáték. Kaposvár, (1936), Szerző.
- Két kis árva. Vígjáték. Kaposvár, (1938), Szerző.
- A kis békegalambok. Ifjúsági színmű. Kaposvár, (1940), Szerző.
- A kis huszár és a pocsétakerülő. Ifjúsági vígjáték. Kaposvár, (1940), Szerző.
- A korcsma. Népszínmű dalokkal három felvonásban. Zenéjét szerzte: Lányi Ernő. Kaposvár, (1926), Szalai.
- Kossuth Lajos azt izente...Énekes színmű három felvonásban. Zene: Hortobágyi Ágost. Szentgotthárd, (1928), Wellisch.
- A körtelepók. Vidám falusi történet egy felvonásban dalokkal. Zenéjét szerzte: Tóth Zoltán. Kaposvár (1936), Szerző.
- Magyar átok. Trilógia 1. Kiskirály. Történelmi színmű öt felvonásban. Bp., (1930), Szerző.
- Magyar átok. Trilógia 2. Hej, Rákóczi, Bercsényi. Történelmi színmű három felvonásban régi kuruc dalokkal és tánccal. Kaposvár, (1935), Szerző.
- Magyar átok. Trilógia 3. Görgei. Történelmi színmű öt szakaszban. Kaposvár, (1937), Szerző.
- A magyar nóta, a vén cigány. Komédia. A dalok szövegét írta és zenéjét szerzte Czeglédi Márton. Kaposvár, (1938), Szerző.
- A március 15-i iskolai ünnepély kidolgozott műsora dalokkal és színpadi jelenetekkel. Kaposvár, (1941), Uj-Somogy ny.
- Mindenki lépik egyet. Vígjáték. Mikszáth Kálmán elbeszéléséből írta a szerző. Bp., (1935), Szerző.
- A nagytszeteletű úr ebédje. Humoros játék Baksay Sándor elbeszéléséből. Kaposvár, (1940), Uj-Somogy ny.
- Nyíló rózsza. Népszínmű három felvonásban dalokkal és tánccal. Szentgotthárd, én., Szerző.
- Az öreg huszár. Falusi zenés vígjáték. Zenéjét szerzte Héjjas Pál. Kaposvár, (1934), Kultúra ny.
- Pórujárta részek. Falusi komédia. Kaposvár, (1934), Kultúra ny.
- Régi szép házasság. Vígjáték egy felvonásban. Vas Gereben elbeszélése után. Kaposvár, (1943), Uj-Somogy ny.
- Szent a béke. (Két pofon.) Vidám színjáték. A dalokat szerzte Pap László. Kaposvár, (1938), Szerző.
- Szomorú karácsony. Ifjúsági színmű. Kaposvár, (1940), Szerző.
- A szállópásztor. Falusi vígjáték. Zenéjét szerzte Pap László. Kaposvár, (1938), Szerző.
- Szuhay Mátyás. Daljáték három felvonásban II. Rákóczi Ferenc korából, Tompa Mihály elbeszélése nyomán. Zenéjét szerzte Hollósy Kornél. A verseket írta Sassy Csaba. Kaposvár, (1936), Szerző.
- A takarékos vőlegény. Falusi vígjáték. Kaposvár, (1935), Szerző.
- A tanító. Vígjáték. Kaposvár, (1935), Szerző.
- Tépett rózsza. Eredeti népszínmű három felvonásban. Dalait szerzte Kecskés Ernő. Bp., (1926), Kókay.
- Úri szokás. Falusi vígjáték három felvonásban. Zenéjét szerzte Hortobágyi Ágost. Szentgotthárd, én., Szerző.
- Vitéz Losonczy Géza főhadnagy. Énekes vígjáték. Zenéje Hollósy Kornél népdalfeldolgozásaiból. Kaposvár, (1938), Szerző.
- A vő. Népszínmű három felvonásban. Zene: Kulcsár Gyula. Bp., (1928), Kókai.
- K. Pap József–K. Pap János: Bandi gulyás. Népszínmű. Bp., (1931), Kókai.
- K. Pap János–Rákosi Viktor: Cigány a kóterben. Falusi komédia egy felvonásban, három képből. Kaposvár, (1942), Uj-Somogy ny.
- Somogyi Kistűkör. Szerk.: K. Pap János. Kaposvár, (1927), Fenyvesi.

J E G Y Z E T E K

- 1 Meghalt K. Pap János ny. iskolaigazgató, aki még Blaha Lujzával játszott a régi Nemzeti Színházban. =Uj-Somogy. 1944. július 28. 2. p.
- 2 Meghalt K. Pap János igazgató-tanító.=Somogyi Újság. 1944., július 28. 3. p.
- 3 Magyar Színművészeti Lexikon. A magyar színjátszás és drámairodalom enciklopédiája. Szerk.: Schöpflin Aladár. III. köt. Bp., én., Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete. 365. p.
- 4 E társadalmi rétegek részletes bemutatása, ízlésének jellemzése további kutatások elvégzése után kifejtésre vár.
- 5 Meghalt K. Pap János ny. iskolaigazgató, aki még Blaha Lujzával játszott a régi Nemzeti Színházban.=Uj-Somogy. 1944., július 28. 2. p.
- 6 *Szinyei*: Magyar írók élete és munkái. X. köt. Bp., 1980–81., A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése utánnymomat sorozata. 307–308. p.
Somogy megye Trianon után. Szerk.: Dömjén Miklós. Bp., (1930), Szerző. 157. p.
Somogy vármegye és Kaposvár megyei város általános ismertetője és címtára az 1932. évre. Főszerk.: F. Szabó Géza. Bp., 1932., A vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete. 471. p.
Somogyi Helikon. Szerk.: Hortobágy Ágost. Kaposvár, (1928.), Szerző. 106. p.
- 7 *K. Pap János*: Csurgói diák. Regényes korrajz. Kaposvár, 1939., Szerző. A szerző és Écsy Ö. István előszava. 3–4. p.
- 8 Uo. 86. p.
- 9 Uo.
- 10 Pap János édesapja, id. Pap Ferenc második házasságából született fia volt. Nagyapjának az első feleségétől egy lánya származott, kit egy kaposméri, vagyontalan szolgáló vett feleségül. A vő beházasodott, majd pedig apósától különvált, elvitte az „új örökösödési törvény értelmében (azaz a vagyon a testvérek között egyenlően oszlik meg) a birtok felét, azaz 1/4 telket. Falun valójában tovább élt az ősi szokásjog. 1848 előtt ugyanis a birtokot az elsőszülött fiúgyermek örökölte, a leány pedig pénzt vagy borjas tehenet kapott, ha férjhez ment. Beházasítás csak ott szokott előfordulni, ahol a családban csak lányörökös volt. Több fiútestvér esetén lehetőség szerint elhazasodtak oda, ahol nem volt fiú a családban. Így próbálták elejét venni a birtok elaprózódásának. Pap János édesapja igencsak zokon vette, hogy sógora az újabb örökösödés szerint járt el. (Ld. erről K. Pap János: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 9. p.)
- 11 Vörös Erzsébet 17 évesen kötött házasságot a 19 éves Pap Ferencel 1857-ben. Vörös Erzsébetről kevés információval rendelkezünk.
- 12 *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 7. p.
- 13 Uo. 10. p.
- 14 Uo. 21. p. A nyolclevelű ábécé a magánhangzókat a mássalhangzókkal együtt tanította, így a gyerek nemcsak a hangokat, hanem azok összeolvasását is egyúttal megtanulhatta.
- 15 U. o. 26. p. A kocsmában mulatozó legények követték el a gyilkosságot. A végzetes napon katonasorozás volt a faluban, két bevált béreslegény belekötött a kocsmába betérő Pap Ferencbe. Hazafelé a sötétben megtámadták, fokossal fejbevágták. A gyilkosság motívumként szerepel K. Pap János Nyíló rózsá című népszínművében is, csak Jancsi nem hal bele sérüléseibe (népszínműről van szó), sőt, mivel ő is hibás volt a történetek miatt, önkritikát gyakorol, lánytestvére és Gyopár Sándor (támadójának öccse) lagziját készíti elő.
- 16 Uo. 28–29. p. Az özvegy az állatokat azonnal eladta, s így az adósság felét rögtön kifizette. A gazdasági felszerelést nem adta el, maguk munkálták meg a 12 holdnyi szántóföldet. A 4 holdnyi legelőt falusi gazdáknak adta használatra, melyért felszántani, elvetni tartoztak a 4 hold búza- és rozsföldet. A réten termett szénát a miki svábok vették meg évi 50–60 forintért, a többi kiadást a tavaszi termények és az eladható búza árából fedezték. A kocsival végzendő takarást a férfi rokonok végezték el. A gyerekek is napszámba jártak az uradalomba, a házkörüli munkák elvégzése is rájuk maradt, mindig a legidősebb felügyelete alatt.
- 17 Uo. 41–42. p.
- 18 Pap József 18 éves korában megbetegedett. Arcbőre ki-sebesedett. Mivel nem igen törődtek vele s csak házilag orvosolták a betegség elharapódzott. Később kórházba került. Bőrfarkas (lupusz) – állapotották meg az orvosok. Meggyógyítani nem tudták. Betegsége okán katonának is alkalmatlannak nyilvánították. A katonaoorvos kimondta, hogy gyógyíthatatlan. Ettől ideglázat kapott, s csaknem belehalt. (Ld. erről *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 49. p.)
- 19 *Bayer József*: A magyar drámairodalom története. II. köt. Bp., 1897., Akadémiai. 289–299. p.
- 20 *Szerb Antal*: Magyar irodalomtörténet. 5. kiad. Bp., 1972., Magvető. 400. p.
- 21 A magyar irodalom története. Főszerk.: Sötér István. IV. köt., Bp., 1978., Akadémiai. 521. p.
Míg a múlt század utolsó harmadában az európai irodalomban és színjátszásban a realizmus a jelszó, a magyar drámairodalom a romantikát tűzi célul önmaga elé, s ennek egy stilizált változatát teremti meg: az ún. újromantikát.
- 22 *Galamb Sándor*: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. I. köt., Bp., Akadémiai. 238–309. p.
Hegedűsné Bodenstedt Lina 1857-ben bekövetkezett korai halálával, Füredi Mihály 1863-as visszavonulásával egy ideig nem akadt méltó színész, aki a népszínművet sikerre vigye.
- 23 *Hevesi Sándor*: A régi népszínmű és a magyar nóta. = Az igazi Shakespeare és egyéb kérdések. Bp., 1920., – az idézet megtalálható A magyar irodalom története. IV. köt., Főszerk.: Sötér István. Bp., 1978., Akadémiai. 517. p.
- 24 *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 61. p.
- 25 *Galamb Sándor*: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. I. köt., Bp., 1937., Akadémiai. 271. p.
- 26 Ld. pl. *Haraszti Gyula*: A népszínmű mai álláspontja.=Ellenőr. 1978., 324. sz. vagy *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 55. p., valamint egyes műveinek előszavát.
- 27 *Pukánszky Kádár Jolán*: A magyar népszínmű bécsi gyökerei. Bp., 1930., Pallas.
- 28 Vasárnapi Újság. 1893. 11. sz.
A cikk szerzője a Vidor névvel Kassai Vidorra, a kitűnő komikusra céloz. A tarisznya emlegetése is Kassai kedvenc szóhasználatára utal. (Ld! Kassai Vidor emlékezései. Sajtó alá rendezte: Kozocsa Sándor. Bp., én. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 292. p.)
- 29 K. Pap János édesanyja gr. Somssich Imre országgyűlési képviselőt kérte meg fia felvételének megakadályozására. (Ld! *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 52. p.)

- 30 *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939., Szerző. 55. p.
31 Uo. 65. p.
- 32 Uo. 58. p. Paulay Ede, miután a Nemzetiben több darabot rendezett, statisztaként növendékeit is felléptette. A többszöri átöltözés a többnyire szegény színövendékeknek jövedelmi forrást jelentett (25 krajcár egy átöltözés). De pl. Az ember tragédiájában szereplő „két vívó növendék az egyiptomi jelenetben külön 50 krajcárt kapott. Ezért érdemes volt meghalni mint rabszolgának.”
- 33 *Szinnyei*: Magyar írók élete és munkái. 307. p.
K. Pap János: Csurgói diák. 61. p. Somogyi Helikon. Szerk.: Hortobágyi Ágost 106. p.
- 34 *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939, Szerző. 61. p.
35 Uo. 64. p.
36 Uo. 68. p.
- 37 A cseperkekalap színlap-plakátja. = Országos Széchenyi Könyvtár Színháztörténeti Tár.
- K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939. Szerző. 78. p. Egyetértés. 1891., május 10. sz.
A cseperkekalap szó Somogyban használatos kifejezés, keskeny karimájú, domború tetejű velúrkalapot jelent. (Ld! Új Magyar Tájszótár. Főszerk.: B. Lőrinczy Éva. I. köt. Bp., 1979., Akadémiai. 849. p.)
- 38 *Molnár Ferenc*: A népszínmű jövője. = Fővárosi Lapok. 311. sz.
Hoffmann Sándor: A népszínműről. = Magyar Szemle. 1891., 38-42. sz.
L.: A hanyatló népszínmű. = Jelenkor. 1896., 8. sz.
Rakodszay Pál: A haldokló népszínmű. = Fővárosi Lapok. 1896., 3. sz.
- 39 *Galamb Sándor*: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. II. köt., Bp., 1944., Akadémiai. 321. p.
- 40 *K. Pap János*: Csurgói diák. Kaposvár, 1939, Szerző. 84. p.
41 Uo. 87. p.

ÉVA VARGA: THE MUSHROOM HAT The Plays of János K. Pap

Resume

On 28 July, 1944 the Kaposvár dailies announced the death of János K. Pap, retired school headmaster¹⁻² His literary and theatrical activities (he was an actor too) are commemorated in a short obituary.

These days it is only the older generation, who were entertained by his plays, who will remember him. The celebrated and well-known playwright of the interwar period has become old-fashioned together with the genre which he represented. Due to the appearance of the more modern branches of the entertainment industry and to the restructuring of society, those old days have already been forgotten. The youth of our time can learn about the role of the folk play in the development of Hungarian drama and literature only from the history of literature and culture. The life of the masses has changed, „...the taste of the public has changed so the folk play had to change too.”³ The folk play was already an interesting museum piece on the stage of the Horthy era.

Our author, who debuted with his first plays in the 80s and 90s of the 19th century on the stages of Népszínház (Folk Theatre) and Krisztinavárosi Színkör (Playcircle of Krisztinaváros), could not evolve his literary activity until the second half of the 1920s because of his provincial and low class origin as well as his helplessness. As a result of his belated appearance his name could not enter the 'hall of fame' of emi-

nent writers, and his works could not be mentioned together with the classics because the pieces of art of the time were already influenced by the wind of change; they were evaluated according to new requirements in the competition of the various products of mass culture. Although he did not leave plays of immortal value behind, his folk plays and other writings, although kitschy or mediocre, give us a chance to learn about the public taste of the time. The academic value of worthless literature is that the history of this literature is the history of its readers at the same time. This kind of literature can tell us the most about the consumers of this culture, primarily the rising strata of country people, because it was mostly they who favoured the plays of János K. Pap, beside other authors.

The study of literature had looked down aristocratically on entertaining literature until very recently. (Not to mention the „country” scholars, who, to achieve acknowledgement of their activity, prefer not to deal with these inferior authors and with the interesting phenomena of rural mass culture.) So the intellectual heritage of János K. Pap has not been properly placed in the history of culture either. This study – also as a way of compensation for the 47 years silence – aims to present an interesting personality in the literary life of Kaposvár and through his activity the consumers of the cultural products of the period.

ÉVA VARGA: RUNDER HUT (CSEPERKEKALAP)
Schauspiele von János K. Pap

Zusammenfassung

Am 28. Juli 1944 benachrichtigten die Kaposvárer Tageszeitungen über den Tod eines pensionierten Schuldirektors, János K. Pap.¹⁻²

In den Zeitungen wurden kurze Nekrologen über die schauspielerische und literarische Tätigkeit des Verstorbenen publiziert. Zur Zeit erinnert sich an ihn nur die ältere Generation, die Leute, für sie die Auf-führung und das Lesen seiner Werke eine grosse Ausspannung bedeutete. Heute ging er, der gefeierte und berühmte Schriftsteller des Zeitabschnittes zwischen den zwei Weltkriegen, und seine Gattung aus der Mode. Wegen der moderneren Gattungen der Unterhaltungsindustrie und der Neuschichtung der Gesellschaft wurden die damaligen Zeiten in Vergessenheit geraten. Die heutige Jugend hat Möglichkeit, nur aus der Literatur- und Kulturgeschichte zu erfahren, welche Rolle die Schauspiele in der Entwicklung des ungarischen Dramas spielten. Das Leben der Massen veränderte sich, „... der Geschmack des Publikums verändert sich, also der Schauspiel sollte sich verändern.“³ Schauspiel wird bereits während des Horthy-Zeit-Abschnittes als eine besondere museologische Reliquie manchmal auf der Bühne erschienen. Unser Autor, der in den 80-90er Jahren des vergangenen Jahrhunderts im Budapester Volkstheater und im Theaterverband von Christina-Stadt debütierte, hatte Möglichkeit, wegen seiner provinziellen und armen Herkunft sowie wegen seiner Lebensfremdheit nur nach seiner Pensionierung, vor allem von der zweiten Hälfte der 20er Jahren, seine Literartätigkeit zu entfalten.

Da er so spät entdeckt wurde und seine Produktionen durch einen neuen politischen und gesellschaftlichen Trend beeinflusst wurden sowie sie durch neue Ansprüche in der Massenkonzurrenz von den verschiedenen Produkten gegeneinandergestellt wurden, konnte er kein berühmter Schriftsteller werden und konnten seine Werke neben den klassischen Stücken nicht stehen. Obwohl er keine weltberühmten Literaturwerke hinterliess, ermöglichen aber seine mittelmässige kitschige Volksstücke und andere Werke, eine Massengeschmacksart kennenzulernen. Da der wissenschaftliche Wert der wertlosen Literatur bedeutet, dass die Geschichte dieser Literatur gleichzeitig auch die Geschichte der Leser ist, kann die Literatur über ihre Verbraucher – vor allem über die provinziellen empor-kommenden Schichten – meist mitteilen. Die Schauspiele von János K. Pap wurden eben von diesen Schichten beliebt und bevorzugt.

Bis den letzten Zeiten hielt die Wissenschaftslehre aristokratischweise die Unterhaltungsliteratur für wertlos. (Die provinzielle Wissenschaftlichkeit fand sie auch so, und um ihrer Tätigkeit Anerkennung zu er-kämpfen, beschäftigte sie sich mit den „niedrigen“ Verfassern sowie mit den provinziellen Erscheinungen und Besonderheiten der Massenkultur gar nicht.) Aus diesem Grund konnte das geistliche Erbe von János K. Pap den ihm gebührenden Platz nicht einnehmen. In dieser Arbeit wird nach 47 Jahren Verschweigen eine interessante Persönlichkeit des Kaposvárer Literaturlebens und der Verbraucher-Leser ihrer „Kultur-güter“ als Schuldenzahlung dargestellt.